

յուղմունքով, ի՛նչ հնչողական հիմնարկով կը կարգար Նշխիկը կամ Աստուածաշունչի կամ Բնականորէն էջեր • յաղթական երանութեան փայտ մը կը լուսաւորէր այդ պահուն իր սիրուն ծերունիի գողարկի դէմքը • իր գրասեղանին առջեւ՝ փամ մը ամբողջ՝ ոտքի վրայ կեցած, իր մտքին ու սրտին ամբողջ ուժերը կը թափէր՝ մեզի փոխանցելու համար իր համոզմունքն ու հրապարքը • Այո՛, «ոտքի վրայ» • Կարագաշեան միակ դասաւանդ էր, որ ոտքի վրայ կ'աւանդէր իր դասը, հակառակ մեր բոլոր աղանչներն ու, այդ եօթանասունը անցած ծերունիին ու ոչ իսկ մէկ օր մը յանձն չառած նստած դասախօսել, թերեւս իր նախկին քահանայական կեանքին մէջ հոգեկան մնացորդն էր այդ դասը իրեն համար նուիրական արարք մըն էր, իր սէրն ու իր հաւատքը երիտասարդ սերունդներու փոխանցելու սուրբ գործը, զոր պէտք էր յստիկանայ կատարել՝ ինչպէս աղօթք մը կամ քարոզ մը • Այս պէտք էր նաեւ տեսնել այն մտղիկին զայրոյթը որով կը բռնկէր՝ երբ զուտ աշխարհաբար կամ ոչ-տիկեղարեան գրքաւորի վրայ խօսէր ճշգրիտ աշխարհաբար, չինկաններէն է » կը զօշէր • Իր այդ ցատուի վայրկեաններուն մէջ, բառերը զոր կը գործածէր՝ երբեմն տարօրինակօրէն քիչ ոսկեղարեան էին • Բայց ինչ ալ ընէր, ինչ ալ ըսէր, միշտ կը պահէր իր տիպարին ուժեղ դիպեցկութիւնը, այն գեղեցկութիւնը զոր կուտայ աշխիւ ու անշահանքի խանդավառութիւնը • Տարօրինակ բան է որ այդ նոյն մարդը • որ այնքան առատաձեռն ու շոտայ էր իր դասերուն մէջ, ուր ինքզինքը ամբողջապէս կուտար իր աշակերտներուն, իր մէջ պարունակած ըլլայ դրամասը կծծի մը, բայց, աւա՛ղ մարդոց յաւագոյն իսկ մերթ քառս մըն է հակասութեանց • Ի՛նչ փոյթ սակայն՝ մեզի համար՝ իր հասարակ կեանքի թիրախները • Իր բանասէրի եւ ուսուցչի կեանքին մէջ՝ իր գիրքը մնաց միշտ ազնիւ, անկեղծ, խանդավառ, իր սկզբունքներուն եւ համոզմունքներուն հաւատարմով, ինչպէս հաւատացեալ մ'իր Աս-

տուծոյն • Այս քը իրմէ աւելի պերճախօսարար գրեցած է սորվեցնել մեզի աննրթական, գաղափարական, մտաւոր բաներու համար տա՛ծուած սերունդին զին գեղեցկութիւնը •

ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆ

ՇԱՎԱՆ ԶՐԴԵՏ

Պ. Մաքեթը երեւան կը հանէ Շահէ Ջրպետի մէջ շահեկան (եւ հաւանականօրէն անտիպ) գրութիւնը Լիւթրոնի եւ Ամսթերտամի Հայոց մասին • Ջրպետի դէմքը բանասիրական աշխարհին արդէն ծանօթ ըլլալով, Պ. Մաքեթը անոր կենսագրութիւնը երկու բառով յիշեցնել բաւ • համարած է Աւերդի չըլլայ սակայն թերեւս աւելցնել հոս քանի մը մանրամասնութիւններ այդ շատ հետաքրքրական անձնաւորութեան մասին որ բանասէրներու շրջանէն դուրս, մեր մէջ՝ զրեթէ անծանօթ է • Կախանձեռնութեան ոգիով, ամէն դժուարութեան յաղթելու ձգտող հոգի կամքով եւ զիւրաքանչիւր մտքով այն Հայերէն մին էր Ջրպետ, որոնք մեր ցեղին պատիւ կը բերին • Դիւրին չէր գալ Փոքր-Ասիոյ խորին, շատ քիչ ֆրանսերէն գիտնալով ու եւրոպական ու եւ կեդրոնի մէջ կրթուած չըլլալով հանգիստ՝ յաջողիլ Փարիզի նորաստատ արեւելեան լեզուաց վարժարանին մէջ հայերէնի դասը մտցնել եւ ինքզինքն առջ դասին ուսուցիչ կարգել տալ • իր շնորհիւ — ստարակոյս չկայ որ իր անձնական զիմուհիներով ու ջանքերովն է որ այդ դասը հաստատ հասանա՛ծ է Դպրոցին վարձութիւնը, որովհետեւ այդ միջոցին աղանձապէս Ջրպետն զատ ուրիշ հայալէտ չկար Ֆրանսայի մէջ, — իր շնորհիւ է որ մեր լեզուն ուսուցումը կրցած է մտնել Փարիզի Արեւելեան լեզուաց վարժարանին յայտագրերին մէջ, վարժարանին հիմնադրութիւնէն (1795) երեք տարի յետոյ (1798), պարսկերէնէն, արաբերէնէն եւ թրքերէնէն տնտիջապէս ետքը, նոր յունարէնէն (1811), աշխարհիկ արաբերէնէն (1820), նոր հնդկերէնէն (1830), չինարէնէն (1843), մայայերէնէն եւ հայերէնէն (1844), հայ փոնքերէնէն (1864), անասերէնէն (1868) եւ որոնք սերէնէն (1876), շատ անօճ • Ֆրանսերէն չափազանց քիչ գիտնալուն համար եւ որովհետեւ ուրիշ հայալէտ ալ չկար, 1891ին հայերէնի դասը կը ջնջուէր • Ջրպետ չէ վնասիր, տասը տարի

կ'աշխատել լինովին կը սորվի ֆրանսերէնը . եւ կը դիմէ դարձեալ Դպրոցին վարչութեանը՝ խնդրելով որ զսոր վերահստատեն . իր դիմումը ապագրելուն չի մնար . զսոր կը վերահստատուի . նախ ժամանակաւոր կերպով, 1810ին . Զրպետ այս անգամ չը յայտնուի իբրեւ քաջ ֆրանսագէտ որքան քաջ հաւաքէտ, եւ 1812ին կայսերական հրովարտակով՝ կ'անուանուի հայերէնի դասին տնտեսաւոր ուսուցիչ, որով եւ այդ զսոր վերջնապէս հաստատուած կ'ըլլայ Դպրոցին մէջ . Զրպետ կը հասցնէ յանի մը ֆրանսացի հայազէտներ, որոնց մին, Լըվայեան տը Ծիրորվալ, յետոյ իր յաջորդը կ'ըլլայ, 1826ին . Ներսէս Աշտարակեցի կը կանչէ Զրպետը Թիֆլիս, որպէս զի այնտեղ եւրոպական լեզուաց մասնաւոր վարժարանի մը հիմնադրութիւնը կաշմակիւրդէ . Զրպետ կը մեկնի՝ երեք տարւած արձակուրդ

ստանալով, եւ իրեն փոխանորդ կարգելով Լըվալովան տը Ծիրորվալը . երեք տարին անցնելէ յետոյ՝ Զրպետ չկրնալով դադնալ, Լըվայեան տը Ծիրորվալ կ'անուանուի տնտեսաւոր ուսուցիչ . Լըվայեան տը Ծիրորվալի կը յաջորդէ 1862ին, ծերուրէն, որուն կը յաջորդէ 1881ին՝ Քարկէր .

Զրպետ զործած է ոչ միայն իւր ուսուցչի, այլ եւ թրբեւ բանասէր . Իրմէ կրնանք բաւական թուով ֆրանսերէն հայագիտական աշխատութիւններ, ո ոնց մէջ ամենէն նշանաւորն է իր «Հայերէնի յերականութիւնը» . Զրպետ, ապաէս, ոչ միայն հայերէնի առաջին ուսուցիչն է եղած Ֆրանսայի մէջ, այլ եւ հայրը Ֆրանսայի հայագէտ բանասէրներուն .

2.

NOTES⁽¹⁾

CHAHAN DE CIRBIED

Sur les Arméniens d'Amsterdam et de Livourne

PUBLIÉES

PAR

FRÉDÉRIC MACLER

Lors de la fondation de l'Ecole des langues orientales vivantes, en 1795, l'article II du décret de la Convention portait qu'il y aurait un professeur d'arabe littéraire et vulgaire, un professeur de turc et un de persan et de malais.

En 1798, l'affiche annonçait qu'un nouvel enseignement serait donné à l'Ecole, celui de l'arménien; Jacques Chahan de Cirbied, d'Edesse, fut chargé de ce cours; mais il connaissait insuffisamment le français pour pouvoir enseigner avec fruit sa langue maternelle, et le cours provisoire d'arménien fut supprimé le 16 octobre 1801.

(1) Bibliothèque Nationale. Département des mss. Collection Coquebert de Montbret.

IV. Linguistique II. Juifs. Fr. nouv. acq. 20081

ԱՄՍԹԵՐՏԱՄԻ ԵՒ ԼԻՎՈՐՆՈՅԻ ՀԱՅՈՑ ՄԱՍԻՆ

ՆՕԹԵՐ

ՇԱՀԱՆ ԶՐՊԵՏԻ⁽¹⁾

ՀՐԱՏԱՐԱԿԵՑ

ՃՐԵՏԵՐԻՔ ՄԱՔԼԷՐ

Արեւելեան կենդանի լեզուաց վարժարանին հիմնադրութեան ատեն . 1795ին, «Գրումանսին»-ի հրովարտակին Բ . յոգուածին համեմատ՝ որոշուած էր՝ ինչ գէշը զաստու մը գրական եւ աշխարհիկ արարերէնի, դասատու մը թրքերէնի, եւ զաստու մը պարսկերէնի եւ մալայերէնի :

1798ին, ազգապիւր կը ծանուցանէր թէ նոր դաս մը պիտի աւելցուէր Դպրոցին մէջ, հայերէնի դասը . Յակոբ Շահան Զրպետ, որուն յանձնարեցաւ այս դասին աւանդումը, ֆրանսերէն աշխատէր չէր դիտեր որքան հարկաւոր էր օգտակար կերպով իր մալերէնի լեզուն ուսուցանելու համար, եւ 1801 հոկտեմբեր 16ին հայերէնի առժամանակեայ դասնթացքը ջրնջուեցաւ :

Տասը տարի յետոյ, Շահան Զրպետը արտօնութիւն խնդրեց հայերէնի դասընթացքը

(1) Ազգային Մատենադարան Փարիզի—Չեռագիրներու բաժին . հաւաքածու Գոթպէր տը Մոնպրէի :